

میزان بهره‌گیری از منابع ایرانی در پژوهشهای روانشناسی و روانپزشکی ایران: بازبینی پژوهشهای منتشر شده در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق

علیرضا سالار بهزادی[#]

چکیده

برای بررسی میزان استفاده پژوهشگران ایرانی از منابع ایرانی، ۴۵ نوشتار پژوهشی در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق که در سالهای ۱۳۵۹ تا پایان ۱۳۷۵ منتشر شده بودند بازنگری شدند. ۱۸/۶٪ منابع معرفی شده در فهرست منابع و ۲۱/۷٪ منابع یاد شده در متن مقاله‌ها ایرانی هستند. میزان ارجاع به منابع ایرانی بطور کلی از آغاز جنگ تا پایان سال ۱۳۷۵ سیر نزولی دارد. در حالی که میزان ارجاع به منابع ایرانی مربوط به جنگ ایران و عراق افزایش یافته است. نارسایی نظام اطلاع‌رسانی علمی ما به عنوان یک دلیل احتمالی این امر معرفی شده و پی‌آمدهای منفی به کار نبردن منابع ایرانی مورد بحث قرار گرفته است. فهرست منابع مقاله حاضر تقریباً در بردارنده تمام پژوهشهای منتشر شده در زمینه پی‌آمدهای روانشناختی جنگ ایران و عراق تا پایان سال ۱۳۷۵ می‌باشد و از این نظر برای پژوهشگران و علاقمندان به این موضوع سودمند است.

کلید واژه: منابع ایرانی، روانشناسی و روانپزشکی جنگ، ایران

پژوهشهای علمی در کشور، این پرسش مطرح می‌شود که پژوهشگران ایرانی تا چه حد و چگونه به پیشینه پژوهش‌های ایرانی توجه می‌کنند. پژوهشهای پیشین که به بررسی کتابهای روانشناسی فارسی (هومن، ۱۳۶۰) و کتابهای روانشناسی عمومی فارسی (سالار بهزادی، ۱۳۷۵) پرداخته، نشان می‌دهند

واری پیشینه پژوهش با رویکرد انتقادی از گامهای مهم بهبود بخشیدن به روند پژوهشهای علمی است که با هدفهای چندی مانند معرفی فرضیه‌های نوین و تعیین روش و طرح پژوهشی صورت می‌گیرد (مک کوئیگان^(۱)، ۱۹۹۰، ون دالن^(۲)، ۱۹۷۹). با توجه به اهمیت واری پیشینه پژوهش و با توجه به جریان رو به رشد فعالیتها و

[#] کارشناس ارشد روانشناسی، تهران، ۴۵ متری رسالت، خیابان شهید یوسف کابلی، کوچه شهید برادران شیخ شعبانی، شماره ۲۸

که نویسندگان ایرانی کمتر منابع ایرانی و فارسی را به کار می‌گیرند. با توجه به قدیمی بودن این دو پژوهش و افزایش پژوهش‌های علمی که در ده سال اخیر در ایران آغاز شده لزوم انجام پژوهش دیگری با نمونه‌ای تازه‌تر و متفاوت با نمونه‌های پیشین احساس می‌شود. هدف این پژوهش بررسی میزان توجه نویسندگان نوشتارهای روانشناسی و روانپزشکی به بررسی‌های پژوهشی در ایران است.

روش

پژوهش حاضر از نوع بررسی‌های کتابخانه‌ای توصیفی است. برای انجام این بررسی، پژوهش‌های منتشر شده در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق در نشریه‌های گوناگون علمی و نشریه‌های ویژه مآخذ شناسی گردآوری شدند.

جنگ ایران و عراق از مسائلی است که توجه تقریباً همه پژوهشگران روانشناسی و روانپزشکی کشور را به خود جلب کرده است. پژوهش در این زمینه از نخستین روزهای آغاز جنگ شروع و تا به امروز ادامه داشته و پیش‌بینی می‌شود برای سالیان درازی ادامه پیدا کند. گسترده بودن موضوع و وجود پژوهش‌های منتشر شده در زمینه‌های گوناگون جنگ آنرا موضوعی مناسب برای بررسی نموده است.

در اینجا پژوهش‌هایی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که به طور کامل در نشریه‌ها، مجموعه مقاله‌ها و یا به طور مستقل منتشر شده و به آسانی در دسترس علاقمندان قرار داشته‌اند. ملاکهای انتخاب نوشتارها به شرح زیر بوده است: الف) نوشتار دارای بخش‌های زیر باشد:

۱) مقدمه، بیان مسئله و دلایل انجام پژوهش،

۲) ارائه فرضیه‌ها یا هدفهای پژوهش،

۳) معرفی روش و طرح پژوهش که شامل معرفی نمونه، نمونه برداری و ابزار سنجش می‌شود،

۴) ارائه یافته‌ها و معرفی آزمونهای آماری،

۵) نتیجه‌گیری،

ب) گزارش پژوهش یا پژوهش‌های آزمایشی باشد و نه پژوهش کتابخانه‌ای.

همه مقاله‌هایی که گمان می‌رفت تا پایان سال ۱۳۷۵ منتشر شده‌اند مشخص و تمام آنها به جز ۱۰ مقاله که نگارنده نتوانست به اصل مقاله‌ها دسترسی یابد (امیر ۱۳۶۲؛ اورکی و صباغ، ۱۳۶۹؛ بوالهروی، ۱۳۷۲؛ بولتن توانبخشی، ۱۳۶۳؛ شکرکن و همکاران، ۱۳۷۳؛ علوی فاضل، ۱۳۶۵؛ فدایی، ۱۳۶۶؛ کلاتری، ۱۳۶۹ و نجاریان و همکاران، ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳) گردآوری گردیدند. از میان بیش از ۶۰ مقاله گردآوری شده پس از حذف موارد مشترک چهل و پنج مقاله باقی ماند که نمونه بررسی حاضر را تشکیل می‌دهند (جدول ۱).

برای یافتن میزان توجه پژوهشگران ایرانی به اطلاعات تولید شده در ایران، تعداد کل منابع معرفی شده در فهرست منابع نوشتارها، تعداد منابع ایرانی - فارسی، ایرانی - غیر فارسی، غیر ایرانی - فارسی و غیرایرانی - غیرفارسی^(۱) برای هر مقاله استخراج، جمع آنها و نسبت منابع هر گروه به کل منابع محاسبه گردید. از آنجا که منابع معرفی شده در فهرست منابع نوشتارها و منابع یاد شده در متن نوشتارها در برخی موارد یکسان نیستند، محاسبه‌های یاد شده برای منابع ذکر شده در متن نوشتار نیز انجام شد. برای این منظور هر منبع مورد ارجاع در متن هر مقاله بدون توجه به دفعاتی که در مقاله ذکر شده، برای هر مقاله تنها یک بار حساب گردید. پژوهش‌های گزارش شده بوسیله: اکبر، ایزدی، جلیلی و داویدیان (۱۳۷۲)

۱- منظور از منابع ایرانی، منابعی هستند که بوسیله پژوهشگران ایرانی تهیه شده یا دست کم یک پژوهشگر ایرانی در تهیه آنها دخالت داشته است. طبیعی است منابعی که بوسیله غیرایرانی‌ها تهیه شده، منابع غیرایرانی نمونه را تشکیل می‌دهند. منابع فارسی آنهایی هستند که به زبان فارسی منتشر شده‌اند منابع ایرانی - فارسی منابع ایرانی هستند که در اصل به زبان فارسی چاپ و منتشر شده‌اند. منابع ایرانی - غیرفارسی منابع ایرانی هستند که در اصل به زبانی غیر از فارسی منتشر شده‌اند. منابع غیرایرانی - فارسی منابع ترجمه شده به زبان فارسی هستند و منابع غیرایرانی - غیر فارسی منابع خارجی هستند که به زبان فارسی ترجمه نشده‌اند.

جدول ۱- نوشتارهای بررسی شده به ترتیب سال انتشار نوشتار برحسب وجود فهرست منابع و اشاره به منابع در متن آنها

سال انتشار نوشتار	نام و نام خانوادگی نویسندگان	نوشتارهایی که دارای فهرست منابع هستند	نوشتارهایی که در متن به منابع اشاره شده	تعداد کل نوشتارها
۱۳۵۹/۷/۱-۱۳۵۹/۱۲/۲۹				
۱۳۶۰	محرری [□] - نامور و شرفشاهی ^x	۱	۱	۲
۱۳۶۱	اخوت و جلیلی ^{□x} - جلیلی و داویدیان ^{□x}	۲	۲	۲
۱۳۶۲	—	۰	۰	۰
۱۳۶۳	مهاجر و متقی پور ^{□x}	۱	۱	۱
۱۳۶۴-۱۳۶۹	—	۰	۰	۰
۱۳۷۰	صنعتی و همکاران ^{□x} - عطاری ^{□x} - گیلانی و پناهی ^{□x} - نجاریان و همکاران ^{□x}	۴	۴	۴
۱۳۷۱	اسداللهی و همکاران ^{□x} - برزیگر ^{□x} - ضرغامی ^{□x} - مهاجر و همکاران ^{□x} - نجاریان و پورعوض ^{□x}	۵	۵	۵
۱۳۷۲	اکبر ^{□x} - یزدی ^{□x} - بینا و دژکام ^{□x} - جلیلی و داویدیان ^{□x} - حقدادی و همکاران [□] - داویدیان - دشتی و منتظری [□] - دولت آبادی و کریمی [□] - شیرازی ^{□x} - صنعتی [□] - عبدالهیان [□] - فدایی ^{□x} - فرهادی ^{□x} - فرشیدفر ^{□x} - مشهدی نژاد و حقدادی [□] - مکوندی و همکاران ^{□x} - میرزمانی و محمدی [□] - نجاریان و لیامی ^{□x} - نوربالا و محمدی [□] - نوربالا و نریمانی [□]	۱۰	۱۹	۲۰
۱۳۷۳	رضایی ^{□x} - سپهری ^{□x} - ضرغامی ^x - مدبرنیا و واعظ صالحی ^{□x}	۴	۳	۴
۱۳۷۴	حسینی ^{□x} - نوربالا و همکاران - نوربالا و نریمانی [□]	۱	۵	۶
۱۳۷۵	مکوندی و همکاران ^{□x}	۱	۱	۱
	جمع	۲۹	۴۱	۴۵

* نوشتارهایی که در متن به منابع اشاره شده.

x نوشتارهایی که دارای فهرست منابع هستند.

x* نوشتارهایی که دارای فهرست منابع هستند و در متن نیز به منابع اشاره شده.

مجموعه گردآوری شده بوسیله نوربالا (۱۳۷۲) به چاپ رسیده‌اند. برای جلوگیری از طولانی شدن فهرست منابع از معرفی مستقل آنها در فهرست منابع خودداری شده. پژوهشهای گزارش شده بوسیله آقایان: نریمانی،

حقدادی، پرچمی و سرپرست، داویدیان، دشتی و محقق منتظری، دولت آبادی و کریمی، شیرازی، صنعتی، عبدالهیان، فدایی، فرشیدفر، فرهادی، مشهدی نژاد و حقدادی، میرزمانی و محمدی، نوربالا و محمدی، در

نوربالا، بینا و میرزمانی، نوربالا و نریمانی (۱۳۷۴ ب)، نوربالا و نریمانی (۱۳۷۴ پ) و یاریاری، در مجموعه گردآوری شده بوسیله نوربالا و نریمانی (۱۳۷۴ الف) به چاپ رسیده‌اند به همان دلیل از معرفی مستقل آنها در فهرست منابع خودداری شده است.

یافته‌ها و بحث

جدول یک نشان دهنده ۴۵ مقاله‌ای است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بررسی این جدول نشان می‌دهد که در سالهای ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۰ نوشتار پژوهشی قابل ملاحظه‌ای منتشر نشده است و در سال ۱۳۷۲ بیشترین نوشتار پژوهشی منتشر گردیده است. در مورد انتشار نیافتن نوشتار پژوهشی در فاصله سالهای ۶۳ تا ۷۰ باید یادآوری نمود که نمونه حاضر نمونه کاملی نیست. دست کم ۱۰ مقاله منتشر شده دیگر که برخی از آنها پژوهشهای آزمایشی هستند وجود دارد که نگارنده نتوانست به آنها دست یابد. تعطیلی دانشگاهها به خاطر انقلاب فرهنگی در سالهای آغاز جنگ، تخصیص عمده منابع مالی کشور به جنگ و در نتیجه منتشر نشدن برخی نشریه‌ها در آن دوره، از علل کمبود احتمالی پژوهشهای منتشر شده در زمان جنگ است.

دلیل بیشتر بودن پژوهشهای منتشر شده در سال ۷۲ برگزاری سمپوزیوم عوارض عصبی - روانی ناشی از جنگ در سال ۱۳۷۰ و ارائه ۴۲ چکیده در یک مجموعه دو جلدی در سال ۱۳۷۲ است (نوربالا، ۱۳۷۲). برخی از این مقاله‌ها پیش از سال ۱۳۷۲ در نشریه‌های گوناگون چاپ شدند که در جدول ۱، سال نخستین انتشار آنها برای معرفی انتخاب شده است. از میان نوشتارهای این مجموعه، دو نوشتار (حسینی، ۱۳۷۴ و رضایی، ۱۳۷۳) پس از انتشار مجموعه، به صورت کاملتری در نشریه‌های دیگر به چاپ رسیدند که ویرایش دوم آنها برای بررسی برگزیده شد.

جدول ۱ همچنین دربرگیرنده نوشتارهایی است که یا

در بسیاری از نوشتارها نویسندگان مطالبی را به نقل از دیگران آورده‌اند و گاهی منبع مربوطه را نیز نشان نداده‌اند. در بسیاری از نوشتارها شمار منابع نشان داده شده در متن مقاله‌ها نیز بیشتر از منابع معرفی شده در فهرست منابع است و از ۴۵ مقاله مورد بررسی در ۲۹ مقاله منابع مورد استفاده تنها در فهرست منابع معرفی شده‌اند.

منابع مورد استفاده را در متن نوشتار نشان داده‌اند. (۴۱ نوشتار)، و یا منابع را در فهرست منابع معرفی کرده‌اند (۲۹ نوشتار) (جدولهای ۲ و ۳).

در بسیاری از نوشتارها نویسندگان مطالبی را به نقل از دیگران آورده‌اند و گاهی منبع مربوطه را نیز نشان نداده‌اند. در بسیاری از نوشتارها شمار منابع نشان داده شده در متن مقاله‌ها نیز بیشتر از منابع معرفی شده در فهرست منابع است و از ۴۵ مقاله مورد بررسی در ۲۹ مقاله منابع مورد استفاده تنها در فهرست منابع معرفی شده‌اند.

پیش بینی می‌شود که با گذشت زمان و افزایش پژوهشهای انجام شده در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق، نسبت منابع ایرانی در نوشتارها به منابع غیر ایرانی افزایش یابند. ولی یافته‌های ارائه شده در جدولهای ۲ و ۳ خلاف آن را نشان می‌دهند.

جدولهای ۴ و ۵ موضوع نوشتارهای ایرانی را نشان می‌دهند. نوشتارها بر حسب موضوع در چهار گروه جای داده شده‌اند:

(۱) جنگ به طور کلی

(۲) جنگ ایران و عراق

(۳) معرفی ابزار سنجش

(۴) سایر موضوعها از جمله مسائل آسیب‌شناسی.

همانطور که جدولهای ۴ و ۵ نشان می‌دهند، درصد منابع مربوط به جنگ ایران و عراق در طول زمان افزایش

جدول ۲ - فراوانی و درصد منابع ایرانی - فارسی و غیرفارسی معرفی شده در فهرست منابع نوشتارهای مورد بررسی بر حسب زمان انتشار

سال انتشار نوشتارها	کل منابع (تعداد)	منابع ایرانی - فارسی	منابع ایرانی (درصد)	منابع ایرانی	منابع غیرایرانی - فارسی	منابع غیرایرانی (درصد)	منابع غیرایرانی	به کل منابع
۶۵/۱۲/۲۹ تا ۵۹/۷/۱	۳۷	۳۵/۱	۲/۷	۳۷/۸	۰	۰	۶۲	۶۲
۷۱/۱۲/۲۹ - ۶۶/۱/۱	۱۰۹	۱۱/۹	۰	۱۱/۹	۲/۶	۰	۸۳/۵	۸۳/۵
۷۵/۱۲/۲۹ - ۷۲/۱/۱	۱۸۷	۱۶/۶	۲/۱	۱۸/۷	۳/۷	۰	۷۷/۵	۸۱/۳
جمع	۳۳۳	۱۷/۱	۱/۵	۱۸/۶	۳/۶	۰	۷۷/۸	۸۱/۴

جدول ۳ - فراوانی و درصد منابع ایرانی - فارسی و غیرفارسی اشاره شده در متن نوشتارهای مورد بررسی بر حسب زمان انتشار

سال انتشار نوشتارها	کل منابع (تعداد)	منابع ایرانی - فارسی	منابع ایرانی (درصد)	منابع ایرانی	منابع غیرایرانی - فارسی	منابع غیرایرانی (درصد)	منابع غیرایرانی	به کل منابع
۶۵/۱۲/۲۹ تا ۵۹/۷/۱	۴۱	۲۶/۳	۰	۲۶/۳	۰	۰	۵۳/۶	۵۳/۶
۷۱/۱۲/۲۹ - ۶۶/۱/۱	۱۱۱	۱۵/۳	۰	۱۵/۳	۲/۷	۰	۸۲	۸۴/۶
۷۵/۱۲/۲۹ - ۷۲/۱/۱	۲۶۲	۱۹/۵	۱/۱	۲۰/۶	۰/۴	۰	۷۹	۷۹/۴
جمع	۴۱۴	۲۱	۰/۷	۲۱/۷	۱	۰	۷۷/۳	۷۸/۲

جدول ۴ - فراوانی و درصد موضوع منابع معرفی شده در فهرست منابع نوشتارهای مورد بررسی بر حسب زمان انتشار

سال انتشار نوشتارها	تعداد منابع	ایرانی	درصد [*]	چنگ به طور کلی	چنگ ایران و عراق	معرفی ابزارسنجی	موضوعات دیگر	درصد [*]
۵۹/۷/۱ - پایان سال ۶۵	۱۴	۱۴	۲۱/۴	۰	۰	۰	۲۱/۴	۲۱/۴
۶۶/۱/۱ - پایان سال ۷۱	۱۳	۱۳	۱۵/۳	۰	۰	۰	۳۰/۸	۳۰/۸
۷۲/۱/۱ - پایان سال ۷۵	۳۵	۳۵	۱۱/۴	۸/۶	۰	۰	۲۸/۶	۲۸/۶
جمع	۶۲	۶۲	۱۴/۵	۱۶	۰	۰	۲۷/۴	۲۷/۴

* درصد از کل منابع ایرانی

جدول ۵ - فراوانی و درصد موضوع منابع مورد اشاره در متن نوشتارهای مورد بررسی بر حسب زمان انتشار

سال انتشار نوشتارها	تعداد منابع ایرانی	جنگ به طور کلی درصد ^۱	جنگ ایران و عراق درصد ^۲	معرفی ابزارسنجی درصد ^۳	موضوعات دیگر درصد ^۴
۵۹/۷/۱ - پایان سال ۶۵	۱۹	۱۵/۸	۱۵/۸	۶۳/۱	۵/۳
۶۶/۱/۱ - پایان سال ۷۱	۱۷	۵/۹	۹۲/۳	۰	۱۱/۸
۷۲/۱/۱ - پایان سال ۷۵	۵	۰	۷۰/۴	۱۴/۸	۱۴/۸
جمع	۹۰	۴/۵	۶۱/۱	۲۲/۲	۱۲/۲

* درصد از کل منابع ایرانی

نگارنده همه نویسندگان و روابط بین آنها را نمی‌شناسد احتمالاً ارقام واقعی به کارگیرنده این روش بیشتر خواهد بود. باید گفت که ضعف روش شناسی پژوهشهای ایرانی، آگاه نبودن بسیاری از نویسندگان از مراکز و منابع اطلاع رسانی موجود در کشور و نارساییهای نظام اطلاع رسانی علمی، دلیل دیگر استفاده کم نویسندگان ایرانی از منابع فارسی است.

نارساییهای نظام اطلاع رسانی علمی کشور ما که مورد توجه دیگر پژوهشگران نیز بوده است (حرری، ۱۳۷۳)، همان طور که بیان شد یکی از دیگر دلایل به کار بردن اطلاعات علمی تولید شده در داخل کشور است. نگارنده به هنگام جستجو برای گردآوری نوشتارهای منتشر شده در زمینه روانشناسی و روانپزشکی جنگ ایران و عراق با این مشکل روبرو بوده است. کامل نبودن دوره‌های مجله‌های ایرانی و فارسی در کتابخانه‌ها، نبودن فهرستی از نشریه‌هایی که در داخل کشور منتشر می‌شوند، آگاهی نداشتن کتابداران از نشریه‌های ویژه منبع شناسی و لزوم مراجعه به دفاتر نشریه برای تهیه شماره‌های مورد نیاز که با توجه به گستردگی آنها در سطح کشور کاری توان فرسا است و مانند آن، دسترسی پژوهشگران به منابع ایرانی - فارسی را دشوار می‌کند.

یافته‌های این بررسی هم سو با بررسیهای مشابه در دیگر رشته‌های علمی است (حرری، ۱۳۷۵؛ رجیبیان، ۱۳۷۵). هر چند استفاده از منابع ایرانی در نمونه مورد

یافته‌اند ولی از درصد منابع مربوط به جنگ به طور کلی و معرفی ابزار سنجش کاسته شده است. این ارقام تنها توصیف کننده هستند و در پاسخ به این پرسش که چرا استفاده از منابع ایرانی در طول زمان کاهش یافته پاسخی ندارند. با آنکه ابزار سنجش در پژوهشهایی که پس از سال ۱۳۶۲ بکار برده شده‌اند در بررسیهای پیشین از نظر اعتبار و پایایی مورد بررسی قرار گرفته (برای نمونه بررسیهای انجام شده توسط بطحایی و همکاران، ۱۳۵۵ و پرتو، ۱۳۵۴) در نوشتارهای مورد بررسی کمتر به آنها اشاره شده است. این بررسی نشان می‌دهد که نویسندگان ایرانی در هنگام تدوین نوشتارها نخست به منابع غیر فارسی روی می‌آورند و منابع ایرانی و فارسی را تنها زمانی به کار می‌برند که به طور تصادفی در اختیار آنان قرار گیرند و یا نویسنده کتاب یا منبع از دوستان و همکاران نزدیک آنان باشد و یا خود در نگارش آن دخالت داشته باشند.

از ۱۵ نوشتاری که در فهرست منابع آنها منابع ایرانی را معرفی کرده‌اند ۸ مقاله (۵۳/۳٪) و از ۲۵ نوشتاری که در متن به منابع ایرانی اشاره کرده‌اند ۱۱ مقاله (۴۴٪)، برخی منابع خود را به این روش برگزیده‌اند. از ۶۲ منبع ایرانی معرفی شده در فهرست منابع، ۱۸ منبع (۲۹٪) و از ۹۰ منبع ایرانی اشاره شده در متن نوشتارها ۲۲ منبع (۲۴/۴٪) نیز به شیوه‌ای که می‌توان آن را انتخاب عاطفی مبتنی بر فرد محوری نامید، انتخاب شده‌اند. از آنجا که

کامل نبودن دوره‌های مجله‌های ایرانی و فارسی در کتابخانه‌ها، نبودن فهرستی از نشریه‌هایی که در داخل کشور منتشر می‌شوند، آگاهی نداشتن کتابداران از نشریه‌های ویژه منبع‌شناسی و لزوم مراجعه به دفاتر نشریه برای تهیه شماره‌های مورد نیاز که با توجه به گستردگی آنها در سطح کشور کاری توان فرسا است و مانند آن، دسترسی پژوهشگران به منابع ایرانی - فارسی را دشوار می‌کند.

مجله دانشگاه علوم پزشکی ارومیه. سال ۳، شماره ۳،
صفحه ۹۳-۱۰۴.

بطحایی، حسن؛ و همکاران (۱۳۵۵). ارزیابی آزمون افسردگی بک
در ایران. مجله نظام پزشکی ایران، سال ۴، شماره ۳،
صفحه ۱۸۹.

بوالهروی، جعفر (۱۳۷۲). اقدامات اولیه در مجروحین روانپزشکی
جنگی، مجله علمی پژوهشی بسیج، سال ۱، شماره ۱.

بولتن توانبخشی (۱۳۶۳). بررسی اجمالی در عوامل مولد مسائل
روانی - اجتماعی معلولین (جاننازان)، بولتن توانبخشی،
نشریه واحد طراحی و تحقیقات جهاد دانشگاهی.

بینا، مهدی؛ دژکام، محمود (۱۳۷۲). بررسی افسردگی در مراجعه
کنندگان به درمانگاه ستاد مصدومین شیمیایی سردشت، دارو
و درمان، سال ۱۱، شماره مسلسل ۱۲۱، صفحه ۳۵-۳۲.

پرتو، داریوش (۱۳۵۴). تحقیقی آزمایشی در پراکندگی افسردگی،
مجله روان‌شناسی، سال ۴، شماره ۱۲، صفحه ۲۹۳-۲۶۲.
جلیلی، احمد؛ داویدیان، هاراطون (۱۳۶۰). پژوهشی در مورد
بیماریهای روانی ناشی از جنگ، مجله نظام پزشکی ایران.
سال ۸، شماره ۵، صفحه ۳۰۲-۲۹۳.

حری، عباس (۱۳۷۳). بررسی چگونگی مصرف و تولید اطلاعات
علمی در میان متخصصان کشور، مجله روانشناسی و علوم
تربیتی، سال ۱۱، شماره ۱، صفحه ۵۵-۴۱.

حری، عباس. (۱۳۷۵) بررسی وضع پیشینه در پایان نامه‌های
کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی،
مجله روانشناسی و علوم تربیتی. سال ۲، شماره ۴-۱
صفحه ۴۷-۳۳.

حسینی، ابوالقاسم (۱۳۷۴). گزارش چهار مورد آتروفی مغزی در
مجروحین جنگ تحمیلی. مجله علمی نظام پزشکی

بررسی این پژوهش نسبت به نمونه پژوهشهای پیشین
(سالار بهزادی، ۱۳۷۵؛ هومن، ۱۳۶۰) افزایش
چشمگیری را نشان می‌دهد، هنوز در سطح پایینی است. با
توجه به تأثیر معیارهای فرهنگی در شکل‌گیری رفتار،
نشانه‌شناسی بیماریهای روانی، اثر بخشی شیوه‌های
درمانی و آگاهی پژوهشگران از پژوهشهای پیشین نقش
مهمی در تداوم پژوهشهای آینده دارد.

انتشار نشریه‌هایی چون نمایه پژوهش و سالنامه
چکیده پژوهشهای علوم تربیتی و روانشناسی و مانند آن را
می‌توان گامی در راستای از میان برداشتن این تنگناها
دانست.

منابع

اخوت، ولی‌الله؛ جلیلی، احمد (۱۳۶۱). ویژگیهای روانی
نمونه‌ای از رزمندگان جبهه جنوب جنگ ایران و عراق، مجله
نظام پزشکی ایران، سال ۸، شماره ۴۵، صفحه ۲۱۵-۲۰۷.
اسدالهی، قربانعلی؛ شیدایی، محمدرضا؛ یعقوبی، محمد (۱۳۷۱).
میزان و شدت افسردگی در مجروحین قطع نخاعی و غیر قطع
نخاعی در شهر اصفهان در سال ۷۰-۶۹. مجله دانشکده
پزشکی اصفهان، سال ۱۰، شماره ۳۷، صفحه ۲۶-۱۵.
امیر، ر. (۱۳۶۲). پرستاری بیماران روانی ناشی از جنگ.
نشریه پزشکی بهداشتی نیروی هوایی. سال ۲ شماره ۱۱،
صفحه ۳۳-۲۷.
اورکی، م؛ صباغ، عبدالمجید (۱۳۶۹). نظری بر وضعیت روانی
اسرا، دانشگاه انقلاب، شماره ۹، صفحه ۱۸-۳.
برزیگر، انوش (۱۳۷۱). عوارض قلبی ناشی از استرس بیماران
شهرها در جنگ تحمیلی و زلزله رشت. مجله پزشکی ارومیه -

جمهوری اسلامی ایران. دوره ۱۳، شماره ۴، صفحه ۲۸۷-۲۹۲.

رجبیان، رضا (۱۳۷۵). اهمیت پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی. بولتن کمیسیون پزشکی - شورای پژوهشهای علمی کشور، شماره ۴، صفحه ۴۳-۴۲.

رضایی، علیرضا (۱۳۷۳). تأثیر جنگ بر ویژگیهای شخصیتی جانبازان، پژوهشهای روانشناختی، دوره ۲، شماره ۳ و ۴ (مسلل ۴)، صفحه ۶۹-۶۲.

سالار بهزادی، علیرضا. تکمله‌ای بر مقاله هویت فرهنگی روان شناسی ایران. اطلاعات، شماره ۲۵-۲۱، صفحه ۶.

سیهری، حسین (۱۳۷۳). مروری بر مشکلات تشخیصی مسائل روانی رزمندگان، بخشی از تحقیق در زمینه مشکلات روانی رزمندگان ارومیه، مجله پزشکی ارومیه، سال ۵، شماره ۱ و ۲، صفحه ۱۵-۷.

شکرکن، حسین؛ افسر دبیر، ح.؛ خلیلی، غ.؛ فاضلی نیا، ط.؛ و آروین فر، ف. (۱۳۷۳). بررسی رابطه متغیرهای پیش از اسارت، حین اسارت و پس از اسارت با شدت علائم PTSD در دو نمونه از آزادگان شهر اهواز، مجله علوم تربیتی و روانشناسی، دوره ۳، شماره ۲ و ۳، صفحه ۴۵-۲۳.

صنعتی، محمد؛ ضرغامی، مهران؛ و کشفی، محمد (۱۳۷۰). بررسی سیمایه‌های اضطراب در رزمندگان مبتلا به اختلال استرس زاد پس از ضربه، مجله دانشکده پزشکی تهران، شماره مهر و آبان، صفحه ۵۵-۴۳.

ضرغامی، مهران (۱۳۷۱). ارزیابی اعتبار معیارهای PTSD در مازندران، نامه - دانشگاه علوم پزشکی مازندران، شماره ۱، صص ۲۵-۱۵.

ضرغامی، مهران (۱۳۷۳). نقش علائم در پیش آگهی اختلال استرس زاد پس از ضربه (ارائه یک فرضیه)، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی مازندران، سال ۳، شماره ۴ و ۵، صفحه ۵۳-۴۹.

عطاری، عباس (۱۳۷۰). بررسی ۳۶۷ مورد اختلالات روانی ناشی از موج انفجار. دارو و درمان، سال ۸، شماره مسلسل ۸۸، صفحه ۸-۶.

علوی فاضل، کاظم (۱۳۶۵). عوارض روانی جنگ در سپاهیان مسلمان ایرانی، مجله علوم پزشکی دانشگاه شهید چمران - اهواز.

فدایی، فرید (۱۳۶۶). روان درمانی در رزمندگان جبهه جنوب، اطلاعات علمی، سال ۳، شماره ۶، صفحه ۱۴-۱۲.

کلاتری، مهرداد (۱۳۶۹). عوامل مؤثر در بهداشت روانی فرزندان شهدا. مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، دوره ۳، شماره ۱ و ۲، صفحه ۱۰۶-۹۷.

گیلانی، بیژن؛ و پناهی. محمود (۱۳۷۰). اضطراب پس از جنگ، پژوهشهای روانشناختی، دوره ۱، شماره ۱ و ۲، صفحه ۱۱-۶.

محرری، محمدرضا (۱۳۶۰). ره آوردی از دیار دردمندان، بازتاب، نشریه روانشناسی و روانپزشکی. سال ۲، شماره ۱، صفحه ۳۶-۱۹.

مدبرنیا، م. ج.؛ واعظ صالحی، محمدابراهیم (۱۳۷۳). بررسی شیوع بیماریهای روانی ناشی از جنگ و عوامل همراه آن در بیماران بستری شده در بیمارستان میرزا کوچک رشت (گیلان) در سالهای ۶۸-۶۵. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، سال ۳، شماره ۹، صفحه ۲۲-۱۷.

مکوندی، بهنام؛ نجاریان، بهمن؛ شکرکن، حسین؛ لیامی، فاطمه (۱۳۷۲). مقایسه عملکرد تحصیلی دانش آموزان پسر شاهد با دانش آموزان پسر واجد و فاقد پدر در مدارس ابتدایی. فصلنامه تعلیم و تربیت، سال ۹، شماره ۲ (شماره مسلسل ۳۴)، صفحه ۶۰-۴۳.

مکوندی، بهنام؛ نجاریان، بهمن؛ شکرکن، حسین؛ و لیامی، فاطمه (۱۳۷۵). مقایسه سازگاری دانش آموزان پسر شاهد با دانش آموزان پسر واجد و فاقد پدر در مدارس ابتدایی اهواز، پژوهشهای روانشناختی دوره ۴، شماره ۱ و ۲ (مسلل ۷)، صفحه ۲۹-۱۵.

مهاجر، مرتضی؛ متقی پور، یاسمن (۱۳۶۳). پژوهشی در مورد ارزیابی، درمان و پیگیری بیماران مبتلا به نوروز جنگ در یک کلینیک روانپزشکی (کلینیک روانپزشکی بیمارستان شهید مصطفی خمینی) تهران. تهران: کمیته

پژوهشی جهاد دانشگاهی شهید بهشتی.

مهاجر، مرتضی؛ نوربالا، احمدعلی؛ بینا، مهدی؛ امیری، ز (۱۳۷۱). بررسی مقدماتی وضعیت روانشناختی آزادگان در بازگشت به ایران. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی*. سال ۱۶، شماره ۳ و ۴، صفحه ۶۶-۷۶.

نامور، مهرداد؛ شرفشاهی، حسن (۱۳۶۰). بررسی مقدماتی علائم روانی ناشی از جنگ. *نشریه روانشناسی، مرکز روانپزشکی رازی*، شماره ۱، صفحه ۲۱-۱۶.

نجاریان، بهمن؛ پورعوض، ع. (۱۳۷۱). بررسی میزان شیوع اختلالات روانی - رفتاری در دانش آموزان شاهد و غیر شاهد مدارس ابتدایی شاهد اهواز از دیدگاه معلمان این مدارس. *مجله علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)*، سال ۳، شماره ۷ و ۸، صفحه ۲۲-۱۲.

نجاریان، بهمن؛ سلیمانپور، مهدی؛ لیامی، فاطمه (۱۳۷۳). بررسی عملکرد تحصیلی دانشجویان شاهد دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. دوره ۱۰، شماره ۱، صفحه ۷۷-۵۷.

نجاریان، بهمن، لیامی، فاطمه (۱۳۷۲). مقایسه میزان افسردگی دانش آموزان شاهد مدارس راهنمایی شاهد اهواز با دانش آموزان غیر شاهد همان مدارس و سایر مدارس راهنمایی اهواز. *فصلنامه تعلیم و تربیت*. سال ۹، شماره ۳ و ۴ (شماره مسلسل ۳۵ و ۳۶)، صفحه ۱۷۳-۱۶۳.

نجاریان، بهمن، لیامی، فاطمه؛ پاک نژاد، م. (۱۳۷۲). بررسی ویژگیهای شخصیتی دانشجویان شاهد دانشگاههای شهید چمران و علوم پزشکی اهواز، *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان*، سال ۵، شماره ۱ و ۲، صفحه ۱۶۸-۱۵۲.

نجاریان، بهمن؛ لیامی، فاطمه؛ سیدمحمودی، عبدالعلی؛ پورفرجی، ف. (۱۳۷۰). بررسی رابطه بین عزت نفس و افسردگی دانش آموزان شاهد دبیرستانهای شهر اهواز. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، سال ۷، شماره ۱، صفحه ۶۸-۵۳. نوربالا، احمدعلی (گردآورنده، ۱۳۷۲). *مجموعه مقالات*

سمپوزیوم عوارض عصبی - روانی ناشی از جنگ،

۷-۹ خرداد ۱۳۷۰ (دو جلد) تهران: مرکز چاپ و نشر بنیاد.

نوربالا، احمدعلی؛ نریمانی، محمد (۱۳۷۲). بررسی عزت نفس و رابطه آن با ویژگیهای روان شناختی در گروهی از جانبازان ضایعه نخاعی پزشکی، *نشریه مرکز ضایعات نخاعی جانبازان*، سال ۱، شماره ۸، صفحه ۱۱-۵.

نوربالا، احمدعلی؛ و نریمانی، محمد گردآورندگان، (۱۳۷۴) *روانشناسی اسارت و عوارض روانپزشکی ناشی از آن* تهران: مرکز چاپ و نشر دانشگاه شاهد.

هومن، عباس (۱۳۶۰). طرح مقدماتی پیرامون ارزیابی برخی آثار روانشناختی در ایران، *بازتاب، نشریه روانشناسی و روانپزشکی*، سال ۲، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۰۲.

McGuigan, F. J. (1990). *Experimental psychology methods of research* (5th ed.) Englewood, Cliff: Prentic-Hall, Inc.

Van Dalen, D. B. (1979). *Understanding Educational Research: An Introduction* (4th ed.). New York: McGraw Hill Book Company.